

TL 4035 Koloni Politikaları ve Sibirya

Öğretim Üyesi: Dr. Öğr.Üyesi Mustafa Can Teziç

7. Hafta

1917-1921 Arası Uluslararası Bir Mücadele Sahası olarak Uranhay ve Sovyet Politikalarında İ.G. Safyanov'un Yeri

1917 yılı ekim ayında Kızıllar ve Beyazlar arasında başlayan iç savaş bütün Rus İmparatorluğu topraklarına kısa sürede yayıldığı gibi Uranhay gibi Rus İmparatorluğunun etkisi altında bulunan bölgeleri de derinden etkilemiş ve buralarda da siyasi dengenin bozulmasına yol açmıştır.

Bölgede yaşanan iç savaş sonucunda Rusya Uranhay'da 1914 yılında sağlamış olduğu kontrolü kaybetmiştir. Bu zayıflamanın sonucunda Uranhay içinde ve dışında tüm aktörler farklı hakimiyet alanları sağlamak için tekrardan güç mücadelesine girmişlerdir.

Bu dönem içerisindeki dış aktörlere bakılacak olursa bir tarafta Uranhay'da hak iddia eden Dış Moğolistan ve Çin bulunmaktadır. Bu iki güç Dış Moğolistan'ın başkenti Urge'de bir anlaşma imzalayarak Uranhay'ın tarihi olarak Dış Moğolistan'a bağlı özerk bir yapı olduğunu deklare ederek Uranhay'daki siyasetlerini meşrulaştırmaya çalışmaktadırlar. Bu dönemde Uranhay'ı etkileyen bir diğer önemli dış aktörler ise tüm Rusya İmparatorluğu topraklarında birbirleri ile çatışan Beyazlar ve Kızıllardır.

Uranhay daki siyaseti etkileyen iç dinamiklerine bakılacak olursa Rusya İmparatorluğunun himayesini kabul eden Ak Monguş Buyan Badırgı 1914 öncesi çizgisine geri dönmüştür. Rusya'ya karşı mesafeli duran Buyan Badırgı Çin ile birleşme fikrine tekrardan sıcak bakmaya başlamıştır. Diğer taraftan yine

1914 öncesi Dış Moğolistan ile birleşme yanlısı olan Salçak ve Todji Kojunları da Dış Moğolistan ile temaslarını kuvvetlendirmeye başlamışlardır. Bunun dışında 1860 ticaret anlaşması ile Uranhay'a yerleşmiş Rus topluluğu da bölgede kendi varlığını koruma mücadelesine girmiştir.

Tüm bu politik dengenin dışında yeni kurulan Sovyet rejimi ise bölgedeki politikalarını Uranhay'ın Çin ve Dış Moğolistan'ın etkisine girmemesi üzerine inşa etmektedir. Uranhay'ın Sovyetler Birliği tarafından ilhakı, içinde bulunduğu süreç içerisinde hem uluslar arası ortam bakımından hem de kendi iç dinamikleri açısından mümkün görülmemektedir. Bu yüzden Sovyetler Birliği Uranhay'ın direk Sovyetler Birliğine katılması planına alternatif olarak siyasetini Çin'in ve Dış Moğolistan'ın etkisinden uzakta bağımsız bir cumhuriyetin inşası üzerine kurgulamıştır. Uranhay'da kurulacak bağımsız bir devletin ideolojik olarak Sovyetler Birliğinin "*Halkların kendi kaderlerini tayin hakkı*" prensibine ters düşmeyeceği gibi taktiksel olarak da Sovyetler Birliği için en uygun adım olacaktır.

Sonuç olarak her ne kadar Uranhay Sovyetler Birliğine katılmasa da Uranhay da kurulacak bağımsız cumhuriyet Sovyetler Birliğinin etki alanına gireceği açıktır.

Sovyetler Birliğinin bu politikasını Uranhay'da hayata geçirme sürecinde ise İ.G. Safyanov'un rolü belirleyici niteliktedir.

Uranhay'da önemli işletmelere sahip olan G.P. Safyonov'un oğlu olan İ.G. Safyanov gerek toplum bilimci gerekse siyasi bir aktivist olarak yirminci yüzyılda Sibiry'a da önde gelen isimlerden biridir. 1875 yılında İrkust' da altın ticareti ile meşgul olan bir ailenin çocuğu olarak doğan İ.G. Safyanov 1890 yılında yasak literatür okumak ve dağıtmak suçundan okuldan atıldıktan sonra babasının Uranhay'daki işletmelerinden bir olan *Saldam* isimli fabrikada

yönetici olarak çalışmaya başlamıştır. İ.G. Safyanov Tuva diline kısa zamanda hâkim olmuş bu sayede Tuva gelenek göreneklerini, inanç sistemini, efsanelerini, halk hikayeleri hakkında detaylı çalışmalar yapma fırsatını bulmuştur. Böylelikle bölge halkı ile iyi ilişkiler kurabilen İ.G. Safyanov yöre halkının sempatisini kazanmış ve *Ekendey* lakabını almıştır.

Her ne kadar Bolşevik fikirlere sahip olmasa da İ.G. Safyanov Bolşevik devriminin Uranhay'daki istikrar bozucu etkisine karşı bölgede kurulan geçici yönetim çerçevesinde Kraevo Meclisi içerisinde önemli çalışmaları olmuştur. Bu çalışmalar çerçevesinde hem Tuvalıların hem Uranhay da yaşayan Rusların katıldığı toplantıların yanında her iki grubunda birlikte katıldığı toplantılar düzenlenmiştir.

İ.G. Safyanov 1917 ve 1918 yıllarında Tuvalılar ve Ruslar arasında farklı toplantılar düzenlenmiştir. Yapılan bu toplantılarda toplantıların asıl gündemini Uranhay'ın kendi kaderini tayin etme hakkı ve bölgedeki Rus nüfus ile Tuvaların barış içerisinde yaşama meseleleri oluşturmaktaydı. İleriki tarihlerde düzenlenen toplantılarda da bu konular esasen tartışılırken 16 Haziranda Rus nüfus ile yapılan bir toplantıda ise İ.G. Safyanov bağımsız Soyot halkının hiç bir ülkenin yönetimi altında olmadığını Kraevo meclisi yöneticileri olarak saygı ile selamlayarak ilan etmiştir.

Bu gelişmelerin yanında 1918 yılının haziranında Uranhay bölgesi Kızıllar ve Beyazlar arasındaki savaşın cephelerinden biri haline gelmiştir. İki grup arasındaki çatışmaların Uranhay'a yansması ve 18 Temmuzda General Kolçak komutasındaki Beyaz Ordunun Belotsarsk (Kızıl) şehrini ele geçirmesi mevcut dengeyi daha fazla sarsmıştır. Bu işgali takip eden süreçte A. Kravçenko ve P. Şetinka komutasındaki bölgedeki partizanlar 18 Temmuzda şehri geri almışlardır. Bölgede yaşanan Kızıllar ve Beyazlar arasındaki savaş Uranhay

nüfusu içerisinde gerilimi daha da arttırdığı gibi bölgeyi de Çin ve Dış Moğolistan'ın müdahalesine daha açık bir duruma sokmuştur. Bölgedeki siyasi belirsizlikten de cesaret alan Çin ve Dış Moğolistan 1920-1921 tarihlerinde bölgeyi tekrar egemenlikleri altına almak için Uranhay sınırına askeri yığınak yaparak Uranhay topraklarını işgal etmeye başladılar. Soruna diplomatik çözüm arayan İ.G. Safyanov Çinli komutan Ya Shçayo ile görüşmek üzere çıkmış olduğu yolda Ottuk-Daş bölgesinde Çinlilerce pusuya düşürülür. İ.G. Safyanov'un bu pusudan kurtulması ise bu süreçte yaşanan en önemli dönüm noktalarından biridir. Çinlilerin bu başarısız girişimi Çin'in Tuvalılar nezdindeki durumlarını zedelediği gibi Khemchik Noyonlarından aldıkları desteği de yitirmelerine sebep olmuştur. Diğer bir deyişle Ottuk-Daş olayından sonra bölgedeki tüm dengeler Sovyetler Birliği lehine değişmeye başladığı gibi Sovyetler Birliğinin Uranhay'a müdahalesinin de önünü açmıştır.

1920-1921 yıllarında nihai saldırı planı yürütmeye başlayan Dış Moğolistan ve Çin yerli halktan gerekli desteği bulamadıkları gibi 1921 yılında Tuvalar ve Kızıl Partizanlardan oluşan bir müfreze Çinlileri Dag Ujin ve Chaddan vadisinde büyük bir yenilgiye uğratmışlardır.

Uranhay'dan Çin varlığını bertaraf edilmesi sonrasında bölgede Sovyetler Birliği için kalan tek rakip 1921 yılında Moğolistan'ın başkenti Urge'de de-fakto olarak devlet kuran Pan-Mongol idealleri olan Baron Ungern Stenberg ve Uranhay'da onun emrindeki olan Ataman Kazantshev'in askeri varlığıdır.

Uranhay'da Ataman Kazantshev bölge halkını yanına çekip Uranhay'daki Kızılları zor duruma düşürme planı çerçevesinde İ.G. Safyanov'un başına yüklü bir ödül koyarak kendisine Uranhay'da büyük zorluk çıkartan İ.G. Safyanov'u saf dışı bırakmayı planlamıştır. Fakat Tuvalılar İ.G. Safyanov'u ele vermedikleri gibi ona karşı da savaşmamışlardır. Bu durum Ataman Kazantshev'i bölgede

yalnız bırakmıştır. Akabinde taktiksel olarak başarısızlığa uğrayan Ataman Kazantshev Tuvalılar dan ve Partizanlardan oluşan bir ordu karşısında askeri olarak yenilgiye uğramıştır.

Gerek Uranhay'da değişen askeri ve siyasi dengeler, gerekse İ.G. Safyanov'un Uranhay'daki meşruiyetinin güçlenmesi daha önceleri Kraevo Meclisi toplantılarına katılmayan ve etkisi altındaki yöneticilerinde de bu toplantılara katılmasına izin vermeyen Ak-Monguş Buyan Badırgı'nın İ.G. Safyonov'un fikirlerine destek vermesine ve Khemchik Kojunları adında toplantılara katılmasına yol açmıştır.

21 Haziranda Kojun yöneticileri ile Uranhay'ın konumu hakkında görüşmeler yeniden başlamıştır. Görüşmeler Uranhay'ın kendi kaderini kendisinin belirlemesi ve Sovyetler Birliğinin yardımı konuları üzerine yoğunlaşmıştır. Ağustos 1921 yılında neredeyse tüm Kojun temsilcilerinin katılımı ile bağımsız Tannu Tuva Halk Cumhuriyeti ilan edilmiştir.

Her ne kadar Dış Moğolistan ve Çin yeni bağımsızlığını ilan eden Tannu Tuva Halk Cumhuriyetini tanımasalar da, Tannu Tuva Halk Cumhuriyetinin bağımsızlık güvencesi Sovyetler Birliği ile yapılan ikili anlaşmalar ile güvence altına alınmıştır.

Sonuçta olarak 1917-1921 yılları arasında Sovyetler Birliği Uranhay'daki politikaları ile kendisini uluslararası alanda işgalci durumuna sokmadığı gibi Uranhay'da Dış Moğolistan'ın ve Çin'in etkisinden uzak Sovyetler Birliği ile yakın ilişkiler kuracak bir devletin kurulmasına destek vermiştir.

KAYNAK:

Teziç, M.C. (2018). Rus (Sovyet) – Çin Politikaları Arasında Değişen Moğol-Tuva İlişkileri. *Modern Türklük araştırmaları Dergisi*. Cilt 15, Sayı 4. Ss. 503-531.

Luzyanin, S.G. (2003). Rossiya-Mongoliya-Mongoliya-Kitay v pervoy polovine XX veka. Politiceskiye Vzaimootnoşeniye v 1911-1946 gg., Moskova: İzdatelstvo OGNİ.